

KRONIKA

CHRONICLE

Košičania si na jar tohto roku pripomenuli 650. výročie výnimočnej udalosti späté s košickými dejinami. Dňa 7. mája 1369 totiž uhorský kráľ Ľudovít Veľký z rodu Anjouovcov udelil košickej mestskej obci erb, utvorený modifikáciou jeho rodového erbu, čo potvrdil aj osobitnou listinou. Košice týmto nadobudli špecifický primát v celej Európe. Doterajšie heraldické výskumy totiž potvrdzujú, že ide o najstaršiu doloženú erbovú listinu v európskom priestore (a tým aj vo svete), ktorú istý panovník adresoval mestu. Tie ďalšie známe pochádzajú až od začiatku 15. storočia. Mesto Košice preto oslávilo pozoruhodné jubileum radom podujatí, medzi nimi taktiež vedeckou konferenciou, ktorú v Historickvej radnici zorganizoval Archív mesta Košice.

Konferenciu otvoril svojím príhovorom košický primátor Jaroslav Polaček, poukazujúc okrem iného na vhodný význam takéhoto primátu pri formovaní zdravého lokálpatriotizmu. Prítomní historici následne predstavili okolnosti vývoja dobovej heraldiky, vojenstva a blízkych kráľovských miest. Takto Ladislav Vrteľ, predseda Heraldickej komisie Ministerstva vnútra SR a herold Slovensko, zaradil najstarší košický erb do európskeho kontextu, pričom poukázal na zaujímavé paralely s vývojom francúzskej heraldiky. Jozef Kirst predstavil sled košických erbových listín, v čom inak Košice takisto predstavujú raritu, aspoň teda v uhorských podmienkach, keďže ešte do konca stredoveku ich celkovo získali až štyri. Na najstaršie pečate mesta Košice upriamila pozornosť poslucháčov maďarská historička Boglárka Weisz, keď vyzdvihla ďalšie možnosti využitia písomných zmienok k skompletizovaniu našej predstavy o tunajšom sfragistickom vývoji. Drahoslav Magdoško sa zameral na vedúcu mestskú elitu okolo roku 1369, keď stáli na čele Košíc naďalej predstavitelia niekoľkých miestnych starých rodov, ktoré máme doložené už od 13. storočia. Hlavné črty uhorského vojenstva v druhej polovici 14. storočia, s ktorým bola dobová heraldika tak úzko spätá, opísal Vladimír Segeš. Ako potom poukázala Éva Gyulai, pozoruhodným faktom je, že dokonca až na chórovú lavicu farského chrámu Bardejova, teda Kostola sv. Egídia, sa dostal erb Reného z Anjou, neapolského kráľa z prvej polovice 15. storočia. Doklady o neskorostredovekej košickej ikonografii nedávno historiografiou zdôrazneného miestneho kultu Svätej krvi podrobne rozvinul Peter Zubko. Stredoveké zmienky o košických farároch a okolnostiach vývoja tunajšej farnosti predstavila následne Katarína Nádaská. Ďalšie príspevky patrili opäť heraldike. Marcela Domenová zosumarizovala rôznorodé početné prešovské pramene a hmotné pamiatky, na ktorých je dodnes vyobrazený erb mesta Prešov. K erbovej listine Kežmarku z roku 1463 odznel príspevok Boženy Malovcovej. Napokon Mária Fedorčáková skúmala pôsobenie notára Leonarda z Uničova v Bardejove, ako aj jeho podiel na získaní erbu pre bardejovskú mestskú komunitu.

Celkovo možno skonštatovať, že konferencia si dôstojnou formou pripomenula cenné košické výročie. Plánovanou je publikácia textov, z ktorých úryvky odzneli na podujatí. Súčasťou slávnostného ceremoniálu, konaného nasledujúci deň, bolo taktiež odhalenie pamätnej tabule k udeleniu prvého erbu, umiestnenej na priechlí Historickvej radnice.

Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

INTERNATIONAL MEDIEVAL CONGRESS
LEEDS, UK, 1. – 4. JÚL 2019

K vôbec najväčším svetovým vedeckým podujatiam, zameraným na dejiny stredoveku, patrí medzinárodný kongres, ktorý každoročne organizuje univerzita v anglickom meste Leeds (University of Leeds). Jeho ústredná téma býva vybraná s cieľom dosiahnutia širokého prierezového výsledku, tú tohtoročnú preto predstavovali *Materialities*, čiže rôznorodé aspekty a metódy výskumu hmotnej kultúry i prameňov. Nedávneho 26. ročníka, usporiadaného v tradičnom termíne na začiatku júla, sa zúčastnilo vyše 2800 historikov a archeológov z 59 krajín. Po celé

štyri dni prebiehalo v areáli uvedenej univerzity paralelne okolo 50 sekcií, pokrývajúcich z chronologického hľadiska obdobie od neskej antiky po prelom stredoveku s novovekom, z hľadiska geografického zase územie Európy a Byzantskej ríše. Poznatelne pritom vzrastá záujem o účasť na kongrese zo strany stredo európskych kolegov, no Slovensko malo na tomto ročníku predsa iba minimálne zastúpenie.

Bloky príspevkov boli otvorené dvomi hlavnými úvodnými prednáškami. Ako prvá vystúpila Katrin Kogman-Appel, pracujúca na nemeckej Westfälische Wilhelms-Universität Münster aj izraelskej Ben-Gurion University of Negev. Predstavila okolnosti transformácie židovského náboženského textu Haggadah, odčleneného v 13. storočí od tradičnej modlitebnej knihy sidur. Nateraz uvedenú historičku nezaujímala ani tak textová analýza, ako skôr dôvody takéhoto osamostatnenia sa textu a otázka, kto ho za daným účelom používal. V druhej úvodnej prednáške zase Emma Dillon z King's College London skúmala spleť putovania poézie severofrancúzskeho pôvodu po panovníckych dvoroch stredovekej Európy, a to so zvláštnym dôrazom na typy zvukových záznamov. Obe vystúpenia akoby predznamovali jeden široký tematický prúd na tohtoročnom kongrese, ktorý predstavovali analýzy rôznorodých stredovekých textov, umeleckých diel a vôbec artefaktov, zasadené do sociálneho i kultúrneho kontextu. Početné ďalšie sekcie sa venovali, pochopiteľne, materiálnej kultúre v podobe bývania, odievania, vojenskej výzbroje, cestovania, hygieny a písomníctva. Materialita však v rôznej podobe a miere vypovedá aj o politických a vôbec sociálnych vzťahoch, na ktoré boli takisto upriamené mnohé sekcie.

Osobne som si vypočul príspevky zamerané prevažne na urbánne dejiny. Napríklad archeologička Léa Hermenault priblížila svoj výskum miery intenzity využívania jednotlivých ulíc stredovekého Paríža. Blízku tému, no skúmanú primárne na základe iných prameňov, a to písomných, predstavila na príklade mesta Ghent Janna Coomans. Hygiena a s ňou späté budovanie kanalizácie v stredovekom meste Lipsko sa stalo predmetom príspevku Jilly Rehfeldt. Spektrum anglických písomných prameňov umožnilo Wendy J. Turner, aby aspoň čiastočne prebádala dôvody prepúšťania, resp. odchodu do dôchodku služobníctva kráľovského dvora v prvej polovici 14. storočia. Archeologické nálezy, na prvé zdanie akokoľvek fragmentárne či jednotvárne, umožnili zase Konstantine Saliari identifikovať a zaradiť do pozoruhodného kontextu sídlisko bojovníkov v Dolnom Rakúsku z prelomu 10. a 11. storočia, teda z obdobia formovania nových politických štruktúr v podunajskej oblasti, ktoré sa týkajú aj našich dejín. Artefakty i mieru luxusu elit baltských miest Stralsund a Odense priblížili Luisa Radohs a Kirstine Haase. Nábožensko-teoretickej i praktickej roviny vzťahu neskorostredovekej talianskej society k peniazom, pôžičkám a úrokom venovala pozornosť Christina Bruno, a to na príklade postoja observantského hnutia františkánskeho rádu. Čínska historička Ning Kang sa zase podujala na predstavenie vybraných cechov a ich štatútov v neskorostredovekých Benátkach.

Zo stredo európskych krajín sa kongresu najpočetnejšie zúčastnili poľskí historici a archeológovia, spomedzi nich viacerí inklinujúci k výskumu mestského prostredia. Takto Piotr Kitowski opísal správnu štruktúru pruských miest a zosumarizoval najpodstatnejšie typy písomností i potenciálne výskumné témy dotýkajúce sa miestnej elity. Piotr Okniński poukázal na niektoré topografické zmeny späté s dôsledkami odporu Krakova voči panovníkovi začiatkom 14. storočia, pričom zdôraznil, že v poľských mestách nepretrvali tradície o rebéliách, aké sa, naopak, zvykli pripomínať vo viacerých západoeurópskych mestských komunitách. Maciej Tomasz Radomski upriamil pozornosť na radnice malých poľských miest, hoci skromnej architektúry, ktoré aspoň navonok reprezentovali mestský status príslušných sídel, majúcich inak zväčša fakticky vidiecky ráz. Na odznaky stredovekých pútnikov, tvoriacich svojráznu, síce nehomogénnu rozsiahlu skupinu osôb, upriamil pozornosť Jakub Sawicki. Zaujímavý prípad vybudovania osobitnej radničnej kaplnky v Krakove predstavila Monika Saczyńska. S ohľadom na parceláciu meštianskych domových blokov poukázal Paweł Czembrzyński na význam ulíc a námestí ako priestorov sociálnej komunikácie. Mnohé príbuzné aspekty analyzovala ďalej Urszula Sowina, nestorka bádania materiálnej kultúry poľských miest. Vzťah takýchto hmotných dokladov k organizáciám obchodníkov vo veľkopoľských mestách priblížila Anna Paulina Orłowska. Využívanie zdrojov vodných tokov litovskými vojvodami sa zase stalo predmetom príspevku Anny Pytasz-Kołodziejczyk a na výpovednú hodnotu písomných prameňov k skúmaniu remeselníctva v pruských mestách poukázala Aleksandra Girsztowt. V sekcii s oboma

poslednými menovanými historičkami som vystúpil aj ja, s príspevkom venovaným transakciám meštianskych domov v Košiciach na konci stredoveku. Vďaka spolupráci a účasti historikov zaoberajúcich sa stredo európskymi dejinami (Zbigniew Dalewski, Martin Wihoda, Robert Antonín, Dušan Zupka, Grisca Vercamer a ďalší) bolo pritom zorganizovaných niekoľko ďalších sekcií, aj s okrúhlym stolom, zameraných na okolnosti utvárania a reprezentácie panovníckej moci v našom geografickom priestore počas raného až vrcholného stredoveku, ktoré vyvolali nemalú diskusiu.

K tomuto kongresu neodmysliteľne patria taktiež sprievodné aktivity a exkurzie pre účastníkov, sčasti nesúce sa v duchu oficiálneho hesla „urobme Leeds stredovekým“. Dané podujatia, ako aj samotný vysoký počet participantov a tematická pestrosť ich výskumov celkom prirodzene vedú k nadväzovaniu osobných kontaktov, ktoré sú častokrát utužované opakovanou účasťou. Leeds sa teda stane opäť stredovekým v júli 2020, tentoraz na odbornú tému „Hranice“ (*Borders*).

Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ZMENY HRANÍC A POHYB OBYVATELSTVA V EURÓPE PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE [BORDER CHANGES AND POPULATION MIGRATION IN EUROPE AFTER THE SECOND WORLD WAR] KOŠICE, 19. – 20. SEPTEMBER 2019

V dňoch 19. a 20. septembra 2019 sa v priestoroch rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach uskutočnila vedecká konferencia s názvom *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva po druhej svetovej vojne*. Podujatie bolo organizované v rámci riešenia projektu VEGA – *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom – fakty a historické súvislosti v domácej a európskej politike*. Hlavnými usporiadateľmi boli Katedra histórie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach a Centrum spoločenských a psychologických vied SAV. Tematicky sa podujatie zameriavalo predovšetkým na obdobie 20. storočia, s cieľom zaznamenať pohyby a príčiny migrácie obyvateľstva v Európe. Konferencie sa celkovo zúčastnilo 23 aktívnych účastníkov, ktorých výstupy boli rozdelené do piatich blokov. Po oficiálnej registrácii o 12:30 bola konferencia otvorená, všetkých prítomných privítal a úvodnú reč predniesol prorektor pre vysokoškolské vzdelávanie, akademické tradície a obrady, zároveň vedúci Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach Prof. PaedDr. Martin Pekár, PhD. Následne Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. ako hlavný riešiteľ projektu VEGA poskytol organizačné informácie a úvodné slovo.

Prvý deň konferencie, s názvom *Hranice a migrácie obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne*, moderovala Mgr. Nikola Regináčová, PhD. Prvý prednášajúci Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. (Katedra histórie, FF UPJŠ v Košiciach) vystúpil s príspevkom *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne na rokovaní Parížskej konferencie 1946*, v ktorom sa zameril predovšetkým na československé priority na mierovej konferencii v Paríži a jej výsledky. Ozrejmil dva rozdielne prístupy k rozdeleniu hraníc a presídleniu obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom a následný transfer obyvateľstva, vyvolaný povojnovými udalosťami. Priblížil zmeny rozloženia Európy súvisiace s novým usporiadaním hraníc, návratom obyvateľstva, pohybom migrantov a emigrantov, ako aj vojenskej sily. V téme migrácií pokračoval aj doc. PhDr. Michal Šmigel, PhD. (Katedra histórie, FF, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici): *Podoby migrácií v čase II. svetovej vojny a v povojnovom období (v priestore strednej a východnej Európy)*. Na úvod priblížil podoby obrovských migračných pohybov v Európe predovšetkým na prelome 19. a 20. storočia a načrtnol príčiny migrácií po druhej svetovej vojne. Na prelome storočí prevládala najmä pracovná migrácia, po prvej svetovej vojne sa začínajú objavovať podoby etnickej migrácie, vyvolané zmenou hraníc štátov, spolu s objavujúcimi sa totalitnými ideológiami. Druhá svetová vojna spustila vlny migrácií v masovej podobe – deportácie, presídľovanie, emigrácie, migrácie, evakuácie, vypovedanie či vyhostenie obyvateľstva. Nasledoval referát *Migrácia v Európe po II. svetovej vojne v kontexte európskej integrácie*, ktorý predniesol

Mgr. Alexander Onufrák, PhD. (Katedra politológie, FF UPJŠ v Košiciach). Ponúkol politologický a sociologický pohľad na problematiku repatriácie osôb, azylovej politiky, pôsobenia a aktivity medzinárodných organizácií, ktorých hlavnou úlohou bola ochrana vysídlených osôb po druhej svetovej vojne. Autor vo svojom príspevku predstavil konkrétne náborové programy pracovnej sily pre potreby priemyslu, ktorého sa zúčastnili najmä vysídlené osoby, ako napr. *European Voluntary Workers, Balt(ic) Cygnet, Westward Ho!* Zaoberal sa najmä migráciou pracovnej sily a bilaterálnymi medzištátnymi zmluvami, napr. medzi socialistickými štátmi, dohodami medzi Talianskom a Belgickom, ale aj Francúzskom, Švédskom, Luxemburskom či Nemeckom. Posledný príspevok v úvodnom bloku predstavil Doc. Ihor Shnitser, PhD. (Užhorodská národná univerzita, Užhorod) pod názvom *Pohľady sovietskeho vedenia na formovanie hraníc v Európe (1941 – 1946)*. Priblížil záujmy Sovietskeho zväzu o formovanie nových hraníc v Európe, o obnovenie hraníc z roku 1941, ako aj úsilie ZSSR získať pobaltské prístavy a najmä správu nad územím Poľska. Svoje záujmy sovietske vedenie obhajovalo ochotou akceptovať etnické hranice, aby tak podoprelo dôvody svojej expanzívnej politiky a získali (získalo) tak výhodné strategické pozície. Blok bol ukončený aktívnou diskusiou, ktorej sa zúčastnili svojimi príspevkami najmä prof. Štefan Šutaj a Dr. Hab. Krzysztof Nowak.

Po prestávke nasledoval druhý blok, tematicky sa zameriavajúci na nemeckú migráciu a slovensko-poľské pohraničie po druhej svetovej vojne, pod moderátorskou taktovkou prof. PaedDr. Štefana Šutaja, DrSc. Doc. Mgr. Milan Olejník, PhD. (SCPV SAV, Spoločenskovedný ústav, Košice) predstavil prvý príspevok s názvom *Príprava, priebeh a dôsledky evakuácie nemeckého obyvateľstva zo Slovenska (1944 – 1945)* zaoberajúci sa postavením nemeckej menšiny na Slovensku a s ňou spojený politický vývoj (spojeným politickým vývojom) po skončení druhej svetovej vojny. Nemecká menšina predstavovala v medzivojnovom Československu veľmi početnú skupinu a postupne sa šíriacou nacizmu sa v priebehu vojny začali meniť aj jej postoje. Výrazne do jej života zasiahlo aj Slovenské národné povstanie a samotné vyvrcholenie vojny, smerujúce k vysťahovaniu sa tejto menšiny pred východným frontom. Prvé opatrenia evakuačného charakteru nastali v roku 1944 a nemeckí obyvatelia boli vysídlení nemeckými úradmi v dvoch riadených evakuáciách, najmä do Čiech, Rakúska a Nemecka. Celkovo bolo evakuovaných až okolo 120 tisíc Nemcov, na území Československa zostalo okolo 25 tisíc občanov nemeckej národnosti.

Na tému nemeckej emigrácie nadviazala vo svojom príspevku: *Vysídlenie karpatských Nemcov zo Slovenska po druhej svetovej vojne* Doc. PhDr. Soňa Gabzdilová, CSc. (SCPV SAV, Spoločenskovedný ústav, Košice). Autorka priblížila situáciu nemeckej menšiny po návrate na územie Československa. Nemci sa po vojne začali vracat' z evakuácie, čo sa nestretlo s pochopením ako zo strany verejnej správy, tak aj zo strany nových majiteľov obydľí. Riešením tejto problematiky sa stalo vytvorenie pracovných táborov, v ktorých boli nemeckí evakuanti integrovaní. Na rozdiel od českých krajov na slovenskom území absentovali výraznejšie prejavy živej nenávisťi voči Nemcom. O ďalšom osude tejto menšiny sa rozhodlo na Postupimských rokovaníach, napokon boli odsúhlasené deportácie do okupačných zón v Nemecku. Po odobrati československého občianstva už neboli deportovaní ako občania Československa, ale ako cudzinci. Karpatskí Nemci museli opustiť svoje obydľia, v ktorých stáročia žili, na základe kolektívnej viny. S. Gabzdilová priblížila celkové počty vysídleného obyvateľstva, rozdelenie okupačných zón, etapy deportácie, počty transportov a vysídlených.

V poradí tretiu tému druhého bloku *Kreovanie slovensko-poľskej časti hranice po skončení II. svetovej vojny a jeho vplyv na migráciu dotknutého obyvateľstva* predniesla PhDr. Milica Majeríková-Molitoris, PhD. (Towarzystwo Slowaków w Polsce, Krakow). Autorka predstavila problematiku hraníc medzi Poľskom a Slovenskom po druhej svetovej vojne a rozdielne predstavy oboch strán na nové usporiadanie hraníc. Poľsko presadzovalo predstavu pomníchovského rozloženia slovensko-poľského pohraničia, slovenské politické kruhy reprezentovali predmníchovskú podobu, zatiaľ čo pôvodné obyvateľstvo sa opieralo o pôvodné uhorsko-poľské rozdelenie hraníc. M. Majeríková-Molitoris priblížila situáciu a reakcie na slovenskej, ako aj poľskej strane, lokálne konflikty, vytvorenie samosprávy v Poľsku, prestrelku v Chyžnom, vznik výborov a milícií, vyhlásenie plebiscitu, vydávanie dekrétov o vysťahovaní či ilegálne úteky občanov a podoba. Na problematiku slovensko-poľského pohraničia tematicky nadviazal Mgr. Martin Garek,

PhD. (Ústav pamäti národa, Bratislava) referátom *Organizácie a pomoc migrantov z hornej Oravy a severného Spiša po druhej svetovej vojne*, ktorý vo svojom príspevku predstavil vznik a činnosť organizácií na pomoc migrantom, ktoré pôsobili v prospech slovenského obyvateľstva, napr. *Oslobodzovací výbor severného Spiša, Národná rada odtrhnutých obcí hornej Oravy* či *Komitéť utečencov*. Organizácie sa pokúšali zabezpečiť pozitívnu činnosť na spornom území, žiadali plebiscit, vydávali dvojtýždenník zaoberajúci sa situáciou v spomínaných oblastiach, usilovali sa prinavrátiť odtrhnuté územia Československu, zlepšiť životné podmienky slovenských emigrantov z Poľska a spolupracovať so slovenským obyvateľstvom žijúcim v Poľsku. V diskusi sa k otázkam vrátili Dr. Milica Molitoris, Dr. Hab. Krzysztof Nowak, JUDr. René Petráš a ďalší.

Po prestávke predstavil tretí záverečný blok prvého dňa konferencie Doc. Mgr. Milan Olejník, PhD., pokračujúc v problematike hraníc a migrácie obyvateľstva v ďalších častiach Európy. Blok otvoril Dr. Hab. Krzysztof Nowak (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice), na tému: *Ve stínu Těšínska. Polsko-slovenské pohraničí a reemigrace Poláků ze Slovenska v polské politice po roce 1945*. V príspevku nadviazal na problematiku poľsko-slovenského pohraničia a reemigrácie Poliakov zo slovenského územia po druhej svetovej vojne. Autor ozrejmil napätie v oblasti hraníc, najmä konflikty na území Tešínska. V druhom príspevku PhDr. Helena Nosková, CSc. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha) priblížila výsledky terénneho výskumu pod názvom: *Migrácie Slovákov zo Slovenska a Sedmohradska v Rumunsku do českého pohraničia vo svetle archívnych dokumentov a terénnych výskumov*. Autorka bližšie predstavila demografické údaje a národnostné zloženie v českých krajinách, konkrétne v okrese Tachov, kde došlo po druhej svetovej vojne k úbytku obyvateľstva a masívnemu odsunu nemeckej menšiny. Toto územie bolo následne osídlené rôznymi etnikami, najmä Slovákmi z Rumunska, z Gemera, Kysúc a Hontu, ale aj Čechmi, Rusínmi či Rumunmi, ktorí tento región obohatili vlastnou ľudovou a hmotnou kultúrou, ktorú sa im podarilo uchovať si aj v novom kraji. Zároveň H. Nosková v príspevku podrobne priblížila priebeh samotných terénnych výskumov v spomínaných oblastiach.

S príspevkom *Austria after the war, the masses of people and the new borders*, približujúc problematiku migrácie obyvateľstva a zmeny hraníc vo vzťahu k Rakúsku, pokračovala Dr. Sabine Stadler (University of Applied Arts Vienna, Austria). Autorka na úvod predstavila politickú teóriu o zmenách hraníc, ktorá je zdrojom poznatkov pre poznanie tejto problematiky, rovnako práce, ktoré slúžili pre jej príspevok ako východiskové. Priblížila situáciu a premeny hraníc v Rakúsku, ako aj významné slovenské osobnosti v rakúskej histórii. Záverečný referát na tému: *Dedičstvo bleigburských masakrov po 2. svetovej vojne a ich pripomínanie v krajinách bývalej Juhoslávie* predstavil Mgr. Maroš Melichárek, PhD. (Katedra histórie, FF, UPJŠ v Košiciach). V príspevku načrtnol udalosti v meste Bleiburg, ležiaceho (ležiacom) v bývalej Juhoslávii. Cieľom príspevku bolo priblížiť tragédiu, ktorá sa tu odohrala na konci druhej svetovej vojny a postoj súčasnej chorvátskej spoločnosti k týmto udalostiam. Ako pripomienka bleigburských masakrov prebiehajú každoročne v tomto meste kontroverzné oslavy, predstavujúce snahu o historický revizionizmus chorvátskych dejín. Posledný blok bol ukončený aktívnou diskusiou, svoje otázky k problematike predniesli Dr. Sabine Stadler, Dr. Helena Nosková, Dr. Hab. Krzysztof Nowak, Dr. Alexander Onufrák a Dr. Maroš Melichárek. Po plodnej debate Prof. Štefan Šutaj poďakoval aktívnym účastníkom za príspevky a pozval k ďalšej nezáväznej diskusi, ako aj posedeniu pri „čaši vína“, v priestoroch veľkej zasaďačky rektorátu UPJŠ v Košiciach.

Druhý deň konferencie na tému *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom* moderoval Mgr. Alexander Onufrák, PhD. Ako prvý predstavil svoju tému JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D. (Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha): *Absolutní zlom v právní úpravě postavení menšin Československa v roce 1945*, ktorý sa vo svojom príspevku podrobnejšie venoval národnostnej menšinovej problematike a mocenským zmenám po roku 1945 z právneho hľadiska. Predstavil novú koncepciu právneho postavenia menšín, ktorá po druhej svetovej vojne vznikla. Na príklade európskych krajín ako Francúzsko, Švajčiarsko či Československo poukázal na rozdiely v koncepciách menšinovej politiky medzi demokratickými krajinami a ako bolo právne postavenie menšín ovplyvňované medzinárodným právom. Autor ozrejmil kontrast medzi právmi menšín v medzivojnovom Československu a situáciou po druhej svetovej vojne, kedy (keď) po roku 1945 fakticky neexistovala žiadna právna úprava ich postavenia a toto vákuum bolo zaplnené až v roku 1968 po prijatí zákona o postavení menšín. Rovnako na problematiku

menšinovej spoločnosti nadviazal aj Dr. Habil. Árpád Popély, PhD. (Univerzita J. Selyeho, Komárno), s príspevkom *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945 a jej postoj k výmene obyvateľstva*, pričom sa opieral o bohatý pramenný výskum nachádzajúci sa v Maďarskom národnom archíve. Predstavil pohľad na problematiku výmeny obyvateľstva, budúcich hraníc s Československom a protimaďarských opatrení z pohľadu maďarskej menšinovej spoločnosti. Spomínaný archív ponúka dostupné dokumenty poukazujúce na neblahé postavenie maďarskej menšiny, najmä dokumenty adresované maďarskej, ale aj československej vláde a politickým a cirkevným činiteľom. Autor poukázal na činnosť štyroch ilegálnych maďarských zoskupení – *Maďarský výkonný výbor*, *Maďarský demokratický ľudový zväz v Československu*, *Výkonný výbor antifašistických Maďarov v Československu* a *Výbor demokratických Maďarov utečených zo Slovenska*, ktoré sa usilovali o zlepšenie postavenia maďarskej menšiny, požadovali ochranu proti československej štátnej moci, upozorňovali európske veľmoci na svoje postavenie, požadovali intervenciu, plebiscit a územia obývané Maďarmi pripojiť k Maďarsku, odmietali princíp kolektívnej viny, nútené presídľovanie a výmenu obyvateľstva.

Príspevok na tému *Osídľovací úrad pre Slovensko, jeho vznik, činnosť a hlavné úlohy z pohľadu archívnych prameňov* predstavila Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD. (Slovenský národný archív, Bratislava). Autorka priblížila význam a činnosť *Osídľovacieho úradu pre Slovensko* vychádzajúc pritom z archívneho materiálu, ktorý je uložený v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Hlavnou činnosťou tohto úradu bolo riešenie tzv. maďarskej otázky. Úrad svojimi aktivitami významne zasiahol do výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, mal vo svojej náplni – presídlenie obyvateľstva do Maďarska, súpis majetku a osôb určených na výmenu podľa dohody, zabezpečiť prechod, bývanie a zásobovanie, prípravu tzv. odsunového a združovacieho plánu, rôzne technické a organizačné pokyny. Štruktúru osobného fondu Antona Granatiera, ktorý je uložený v Slovenskom národnom archíve v Bratislave priblížila vo svojom príspevku Mgr. Kristína Estera Szudová (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békescsaba): *Písomnosti Antona Granatiera o problematike výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. Anton Granatier bol významný slovenský politik a publicista, zároveň člen Reslovakizačnej komisie v Bratislave a vedúci funkcionár Slovenskej ligy v medzivojnovom období, ktorý sa počas svojho života podrobne zaoberal slovensko-maďarskými národnostnými vzťahmi. Autorka objasnila a podrobne poukázala na vybrané dokumenty z jeho života a dokumenty z jeho osobného fondu týkajúce sa výmeny obyvateľstva, rovnako písomnosti z vedeckej činnosti a písomnosti z verejnej a politickej činnosti (úradná korešpondencia). Blok bol ukončený aktívnou diskusiou, po ktorej nasledovala krátka prestávka.

Záverový blok moderoval Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc., ktorý uviedol príspevok Dr. Istvána Janeka (MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest) s názvom: *Úsilie maďarského kardinála Jozefa Mindszentyho o zastavenie výmeny obyvateľstva (1945 – 1948)*. Autor vo svojej prezentácii predstavil osobnosť a činnosť Jozefa Mindszentyho, ktorý sa počas svojho života aktívne angažoval v problematike repatriácie obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom, upozorňoval verejnosť a tlač na problematiku deportácií, usiloval sa o zastavenie vysídľovania a výmenu obyvateľstva. Jeho cieľom bolo informovať veriacich, kňazov a verejnosť, ovplyvniť verejnú mienku, československú vládu a medzinárodnú tlač, aby tak zabránil deportáciám a výmene obyvateľstva. S prezentáciou témy *Propaganda vo výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom* pokračovala autorka Mgr. Lucia Heldáková, PhD. (Katedra aplikovanej etiky, FF UPJŠ v Košiciach), ktorá ponúkla analýzu mechanizmu propagandy výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Úspešnosť propagandy bola najmä na maďarskom území veľmi dôležitá, aby boli zabezpečené podmienky princípu reciprocity pri výmene obyvateľstva. Autorka na úvod príspevku priblížila, čo je propaganda, definovala pojem, uviedla ciele a metodológiu, techniky, mechanizmus, formy a hlavné motívy propagandy na príklade situácie v Maďarsku. V tomto prípade síce propaganda nenaplnila všetky podmienky, napriek tomu je možné ju označiť za propagandistický proces pri presídľovaní obyvateľstva. Nasledujúci referát predstavila Mgr. Barbara Kacerová (Katedra histórie, FF UPJŠ v Košiciach) s názvom: *Vybrané problémy výmeny obyvateľstva na rokovaniach Československo-maďarskej zmiešanej komisie pre výmenu obyvateľstva po druhej svetovej vojne*, v ktorom autorka priblížila činnosť Československo-maďarskej zmiešanej komisie, ktorá významne zasiahla

do výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Rozhodnutia tejto komisie sa priamo dotýkali postavenia presídleného obyvateľstva a celého komplexu právnych vzťahov presídlencov k oboj štátom, upravovali a riadili výmenu obyvateľstva. B. Kacerová rovnako priblížila problémy spojené s presídľovaním obyvateľstva a nejednotnosť v predstavách na oboch stranách. Okrem iného spomenula mimoriadne rokovania spomínanej komisie.

Predposledný referát *Stážnosti presídlených Slovákov z Maďarska (vo vybranom regióne južného Slovenska)* prezentovali Mgr. Miroslava Gallová a Mgr. Zlatica Sáposová, PhD. (SCPV SAV, Spoločenskovedný ústav, Košice). Autorky predstavili výsledky výskumu výmeny obyvateľstva a situácie, ktorá nastala po presídlení na území južného Slovenska. Pri výskume sa opierali najmä o sťažnosti presídlencov v Medzibodroží, konkrétne v meste Kráľovský Chlmec. Zaznamenali rôzne druhy sťažností, ako napr. hmotné požiadavky, hnutelný a nehnuteľný majetok, na etnicitu, náboženstvo, na základe ktorých mapovali postoj obyvateľstva k týmto udalostiam. Zároveň predstavili ďalšie výskumné otázky, ktoré pri výskume vystali, napr. ako ovplyvnili migračné pohyby dlhodobý vývoj etnickej štruktúry obyvateľstva v pohraničných oblastiach? Dokázali si reemigranti udržať svoju identitu? Záverečný príspevok konferencie na tému *Výmena obyvateľstva v triede. Obraz rokov 1947 – 1948 v školských matrikách, triednych knižkách a v iných školských dokumentoch* predstavil Mgr. József Demmel, PhD. (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéscsaba). Autor priblížil výsledky etnografického výskumu matrik, ktoré podávajú plastický obraz o slovensko-maďarskom obyvateľstve. Ozrejmil, čo môžu o národnej identite dobových ľudí povedať matriky zhotovené pre školskú organizáciu. Ponúkol štatistiky viacerých škôl v oblastiach Tardoš, Békešská Čaba, Sarvaš, Slovenský Komlóš, v školskom roku 1947/1948. Výsledky výskumu upozornili, okrem iného, na príčiny výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom, na základe presídlenia detí počas školského roka. Matriky uvádzali aj živiteľa rodiny a jeho zamestnanie, čo ponúкло zaujímavé informácie. Na presídlenie reagovali najmä najnižšie vrstvy, ktoré dúfali v lepší život v ČSR. Autor tak poukázal na školské dokumenty, ktoré predstavujú vhodný doplnkový prameň k mapovaniu pohybu obyvateľstva.

Po záverečnej diskusii hlavný organizátor konferencie Prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. oficiálne ukončil konferenciu, oboznámil účastníkov s prípravou vedeckého zborníka ako výsledku konferencie a podal informácie dôležité pre jeho zostavenie. Na záver poďakoval všetkým aktívnym prednášajúcim, ako aj členom organizačného výboru za bezproblémový priebeh konferencie.

Mgr. Miriama Filčáková
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

KOŠICE VO SVETLE NOVÝCH POZNATKOV [KOŠICE IN THE LIGHT OF NEW KNOWLEDGE] KOŠICE, 22. OKTÓBER 2019

Dejepisný spolok v Košiciach si tohto roku pripomenul 25 rokov svojej existencie. Pri jeho vzniku stáli tunajší archivári Pavol Šalamon a Štefan Eliáš, ktorí sa ako prví vystriedali na predsedníckom poste, a taktiež historici Marián Gajdoš i Štefan Šutaj. K ustanovujúcej schôdzi došlo 28. októbra 1994, zakladajúcich členov bolo vtedy pätnásť. Dnes má spolok sedemdesiat členov a vedie ho archivár Gabriel Szeghy. Počas štvrtstoročia svojej činnosti spolok podnikol viaceré aktivity späť s kultúrnym životom v Košiciach a ochranou miestnych pamiatok, za čo všetko mu tohto roku mestskí poslanci udelili Cenu mesta Košice. Spolok vydáva ročenku Košické historické zošity a tradičnými sú tiež ním usporadúvané prednášky vo Verejnej knižnici Jána Bocatia s mesačnou periodicitou. V rovnakých knižničných priestoroch preto Dejepisný spolok zorganizoval aj konferenciu pri nanajvýš vhodnej príležitosti svojho výročia. Zúčastnili sa jej členovia i sympatizanti, nechýbalo zastúpenie každej odbornej kultúrnej inštitúcie v meste.

Po otvorení konferencie Gabrielom Szeghyom sa prítomným prihovoril Daniel Černý, riaditeľ Slovenského historického ústavu v Ríme, ktorý prevzal záštitu nad podujatím. Následne

Milena Ostrolúcka zrekapitulovala 25-ročné pôsobenie Dejepisného spolku v Košiciach, ktorého je zároveň podpredsedníčkou. Príspevky účastníkov potom nasledovali v chronologickom slede. Archeológ Peter Šimčík predstavil výskum jedného košického meštianskeho domu, ktorého výsledky môžu poukazovať na to, že by Košice patrili k prvým nateraz známym stredoeurópskym mestám s objaveným prevétom. Drahoslav Magdoško sa venoval niekoľkým detailom topografie stredovekých Košíc, a to pôvodom a lokalizáciou niektorých uličných aj chotárnych názvov. Dosať málo známe až neznáme miesta i objekty súvisiace s vykonávaním rozsudkov za trestné činy v novovekých Košiciach lokalizoval a bližšie opísal Richard Papáč. Martin Bartoš zase priblížil genealógiu a kariéru meštianskeho rodu Lippay v ranonovovekých Košiciach, z ktorého inak pochádzal aj významný ostrihomský arcibiskup. Činnosti košického jezuitského kolégia, jeho interakcii s mestom a možnostiam ďalšieho výskumu danej problematiky venoval príspevok Peter Fedorčák. Nesporne aktuálnu tému, zameranú na legendistické prvky v kulte košických učeníkov, od ktorých krutej smrti ubehlo akurát 400 rokov, otvoril a predstavil Peter Zubko.

Po obednejšej prestávke pokračovali vystúpenia venované mladším dejinám. Anikó Bajusz oboznámila prítomných s účelom a obsahom vandrovných knižiek krajčírskych tovarišov z 18. až 19. storočia, ktoré sa zachovali v Štátnom archíve v Košiciach. Na tamojšie archiválie pochádzajúce z činnosti verejných notárov poukázala zase Diana Kunderová. Výsledky svojho podrobného výskumu predstavil následne Viktor Szabó. Podarilo sa mu identifikovať pôvod väčšiny vojakov z prvej svetovej vojny, pochovaných na zaniknutom košickom „Cintoríne hrdinov“, ktorý bol za socialistickej éry prekrytý, za absencie dokumentácie, súčasným mestským cintorínom. Po ňom Ondrej Ficeri poskytol hĺbkovú sondu zameranú na osobnosť Josefa Kohouta, hlavného policajného kapitána Košíc po vzniku ČSR. Na jeho príklade preukázal prevrstvenie viacerých identít takýchto činiteľov v tomto etnicky pestrom a politicky turbulentnom priestore tesne po prvej svetovej vojne. Tému elit venovala pozornosť taktiež Veronika Szeghy-Gayer, ktorá širším štatistickým výskumom posúdila adaptabilitu na nové pomery u bývalých uhorských štátnych zamestnancov, pôsobiach v Košiciach v rokoch po rozpade Uhorska. Košice sa ale v prvej polovici 20. storočia profilovali aj ako ďalšie centrum gréckokatolíckeho kultúrneho života, na čo zase poukázal David Černý. Zaujímavé okolnosti pamiatkovej obnovy priblížila potom Alena Hrabinská na príklade renovácie sgrafitovej výzdoby dvoch meštianskych domov z 19. storočia. Košičania 20. rokov 20. storočia si inak cenili tradičné a zároveň noblesné formy kultúrneho využitia, o čom vypovedá skutočnosť, že sa vtedy v centre mesta uživilo v tesnom susedstve až niekoľko tanečných škôl. Ich príbeh prebádala a vypovedala Eleonóra Blašková.

Celkovo sa konferencia niesla v príjemnej a obohacujúcej atmosfére. Je pochopiteľné, že prilákala predovšetkým košických archivárov, archeológov, historikov, knihovníkov i pamiatkárov, ako aj iných miestnych záujemcov o dejiny tohto mesta. V duchu názvu podujatia predstavili početní účastníci výsledky svojich nedávnych, prínosných výskumov, ktorých publikovanie sa pripravuje. Aj touto cestou tak možno zaželať Dejepisnému spolku v Košiciach ďalšie roky existencie naplnené prospešnou činnosťou.

Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

POHLADY NA SLOVENSKÚ POLITIKU V MINULOSTI A ODKAZ PRE SÚČASNOSŤ
[PERSPECTIVES ON SLOVAK POLITICS IN THE PAST AND A LINK FOR THE PRESENT]
PREŠOV, 28. OKTÓBER 2019

Dňa 28. októbra 2019 sa v Prešove uskutočnilo podujatie s názvom: *Pohľady na slovenskú politiku v minulosti a odkaz pre súčasnosť* v rámci projektu *Osobnosti slovenskej politiky a extrémizmu*. Pre seminár bol vybraný tiež symbolický dátum 28. október, ktorý nám má pripomenúť vznik prvej Československej republiky v roku 1918, prvého demokratického štátu v našich

dejinách. Seminár s panelovou diskusiou sa uskutočnil aj v Košiciach 29. októbra 2019. Určený bol najmä pre učiteľov dejepisu a občianskej náuky na základných a stredných školách. Cieľom bolo rozšíriť si vedomosti o extrémizme a jeho prejavoch, dôkladnejšie pochopiť nacizmus a fašizmus ako extrémistické režimy v minulosti, ktoré by sa nemali viac opakovať. Pedagógovia si rozšírili informácie o známych osobnostiach slovenskej politiky, ktoré pôsobili v rámci rozličných ideových prúdov. Celé podujatie bolo sprevádzané aj výstavou venovanou Milanovi Rastislavovi Štefánikovi.

Seminár otvoril a moderoval PhDr. Miroslav Pekník, CSc. z Ústavu politických vied SAV. Program seminára bol rozdelený na dve časti. Prvá časť bola zameraná na najradikálnejšie prejavy extrémizmu v minulosti, ktoré majú byť „odkazom pre súčasnosť“. V tejto časti vystúpili niekoľkí rečníci. Prvým bol doc. PhDr. Vladimír Gonč, DrSc. taktiež z Ústavu politických vied SAV. Vo svojom príspevku *Fašizmus a nacizmus: ich korene a formy v medzivojnovovej Európe* sa sústreďoval na interpretáciu extrémistických režimov v minulosti, t. j. fašizmus a nacizmus. Zadefinoval základné črty fašizmu v Taliansku a nacizmu v Nemecku, ich korene a prejavy v 20. a 30. rokoch 20. storočia. Na tento príspevok nadviazal riaditeľ Múzea SNP v Banskej Bystrici PhDr. Stanislav Mičev, PhD. v príspevku *Extrémizmus na Slovensku (fašizmus a nacizmus). Slovenské národné povstanie*. V ňom objasnil princípy totalitarizmu na príklade Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. Poukázal na presadzovanie fašizmu a nacizmu a plnenie záväzkov predstaviteľmi vládnej strany HSLŠ voči Nemecku. V tomto prípade však nedošlo k naplneniu princípov fašizmu a nacizmu vo viacerých aspektoch. Spomenuté boli aj autoritatívne režimy v Pobaltí a v niektorých balkánskych štátoch. Pozornosť zamerával aj na SNP a jeho význam pre našu históriu. Zaujímavou témou boli Židia a SNP, ktorej sa vo svojom vstupe venovala Mgr. Kristína Dublanová z SNM – Múzea židovskej kultúry. V príspevku *Účasť židovského obyvateľstva v protifašistickom odboji* poukázala na fakt, že v SNP nebojovali len Slováci, ale aj Bulhari, Srbi, Nemci, Maďari, Angličania, Američania, Rusi, obyvatelia Nového Zélandu a Židia. Spomínaný bol sústreďovací tábor v Novákoch, kde sa vytvorila ilegálna skupina Židov, ktorí pomáhali pri príprave a realizácii SNP. V radoch československej armády neskôr bojovala aj židovská rota. Židia boli v nemalom počte zastúpení aj v zdravotníctve a spravodajstve.

Hlavný štátny radca pre heraldiku PhDr. Ladislav Vrtel momentálne pôsobí v Štátnom archíve v Bratislave. Jeho vstup bol zameraný na problematiku extrémistických symbolov: *Extrémistická symbolika na Slovensku a jej historické inšpirácie*. Poukázal na nacistické a fašistické symboly, ktoré sa inšpirovali v histórii a v rôznej modifikácii sa používajú aj dnes v symboloch politických strán či rôznych radikálnych skupín. Ďalším rečníkom bol doc. PhDr. Miroslav Lysý, PhD. z Právnickej fakulty UK v Bratislave, ktorý sa vo svojom príspevku *Legislatíva a extrémizmus* zamerával na legislatívnu interpretáciu extrémizmu a prejavov extrémizmu. V trestnom zákone SR je zakotvená protixtrémistická legislatíva v podobe definícií trestných činov spojených s extrémizmom, akými sú napríklad: podpora a propagácia skupín, ktoré potláčajú základné práva a slobody, hanobenie národa a rasy, atď. Extrémistická skupina je klasifikovaná ako: skupina tvorená najmenej tromi osobami s úmyslom spáchať extrémistický trestný čin. Pod slovným spojením extrémistický materiál rozumieme obrazový, textový, zvukový materiál, ktorý zobrazuje symboly hnutí, ktoré potláčajú základné ľudské práva a pod. Legislatíva taktiež definuje dva motívy, t. j. úmysel podnecovať k násiliu a neznašanlivosti z rasových a národnostných dôvodov a nenávisť národnosti, náboženskú, rasovú, sexuálnu a pod. Samotný pojem extrémizmus v trestnom poriadku definovaný nie je.

Druhá časť podujatia bola orientovaná na niekoľkých slovenských politikov v minulosti. Stručné charakteristiky troch osobností: Vavra Šrobára, Ivana Déreza a Alexandra Dubčeka predniesol PhDr. Miroslav Pekník, CSc. Spomínané osobnosti slovenskej politiky sa aj napriek svojm nedostatkom pohybovali v medziach demokratickej vlády. Dá sa povedať, že ich myslenie a konanie by mohlo byť v inej podobe využité aj v súčasnom politickom živote. Príspevky boli podporené aj premietnutím dokumentárnych filmov. Po každom príspevku nasledovala diskusia, počas ktorej mohli pedagógovia klásť otázky rečníkom a spoločne o nich diskutovať.

Na záver seminára vystúpil predseda Oblastného výboru Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov (SZPB) Ing. Jozef Čorba, ktorý dal do pozornosti novú publikáciu pod názvom

V boji za slobodu: Protifašistický odboj v prešovskom regióne v rokoch 1939 – 1945 (KRAJKOVIČ, Ján – ČORBA, Jozef – ŠVORC, Peter (eds.). *V boji za slobodu: Protifašistický odboj v prešovskom regióne v rokoch 1939-1945*. Prešov: Universum, 2019). Na košickom seminári vystúpila predsedkyňa košického Oblastného výboru SZPB, ktorá upriamila pozornosť na sériu podujatí s názvom *Umením proti extrémizmu*, ktorá sa uskutočnila v réžii SZPB. Cieľom bolo poukázať na pravý zmysel umenia, ktorého základom má byť kreativita, nie ničenie pamiatok minulosti. Išlo o reakciu na konanie umelca, ktorý zámerne poškodil Pomník padlým II. svetovej vojny v Košiciach.

Seminár sa uskutočnil pod záštitou predsedu Prešovského samosprávneho kraja Milana Majerského a predsedu Košického samosprávneho kraja Rastislava Trnku. Na podujatí participovali Ústav politických vied SAV, Slovenský zväz protifašistických bojovníkov, Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, Slovenské národné múzeum – Múzeum židovskej kultúry, Štátny pedagogický ústav, Metodicko-pedagogické centrum, Štátny archív v Bratislave, Sekcia vedy a techniky MŠVVaŠ SR, Ministerstvo kultúry SR, Nadácia Milana Rastislava Štefánika v Bratislave.

Pre učiteľov dejepisu, občianskej náuky a iste aj etickej výchovy bol seminár obohatením. Rozšíril vedomosti a tiež perspektívy výučby o extrémizme a jeho prejavoch v minulosti ako odkaze pre súčasnosť. Učiteľia dostali možnosť zapojiť sa do dvoch literárnych súťaží pre základné a stredné školy pod názvom: Hodžov novinový článok a Hodžova esej. Všetci zúčastnení pedagógovia dostali aj knižný dar, publikácie z produkcie ÚPV SAV.

Mgr. Alena Tabaková, PhD.
Gymnázium M. R. Štefánika, Košice

“LIVING TOGETHER”: TOLERANCE, COEXISTENCE, AND RECONCILIATION
5TH INTERNATIONAL BALKAN STUDIES CONFERENCE “BALKAN EXPRESS”
PRAGUE, 8–9 NOVEMBER 2019

The conference *“Living together”: Tolerance, Coexistence, and Reconciliation* was the fifth edition of the now well known multidisciplinary event dealing with Balkan studies and various topics and issues of the South-eastern Europe region. This year’s *“Balkan Express”* was co-organized by the Faculty of Humanities, Charles University, the Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, the Institute of History of the Czech Academy of Sciences, the Institute of International Studies, the Faculty of Social Sciences, Charles University, and the Czech Association of Slavic, Balkan and Byzantine Studies. The conference programme of the Friday (the first day) was divided into three parallel sessions, two of them devoted to academic presentations (panels entitled Yugoslavism, Reconciliation, Constructing Collective Identities and Family and Community) and one to movie projections (for example, of a movie called *Bottle Herders* by Gabriela Fatková which focuses on the Bulgarian Sarakatsani and their ways of continually reconstructing various images of their pastoral past/shepherding, collectivization, and persecution in the socialist period).

The first day of the conference ended with a keynote lecture, “The Edition and Publishing House Biblioteka XX vek (The 20th Century Library): Half a Century of a Regional Workshop for the Dissemination of Knowledge” by Ivan Čolović, a key figure of Belgrade’s publishing house Biblioteka XX vek and the author of several crucial books on political myths from former Yugoslavia, for example: *Smrt na Kosovu Polju : Istorija kosovskog mita, Politics of Identity in Serbia, Politics of Identity in Serbia: Essays in Political Anthropology* and many others. After the keynote lecture followed the opening of the exhibition “Monte Bianco Negro” and a concert by the band Džezvica. Although the programme was very inspiring it was not within the reach of an individual to follow all the presentations so I would like to summarize several which I personally visited. The first panel started with a presentation by Božidar Jezernik of the University of Ljubljana, Slovenia, entitled “Constructing the Yugoslav Idea” where he

emphasized the role of Slovene intellectuals in building Yugoslav identity and highlighted an important milestone in the process of constructing Yugoslav identity: a letter to the Slovenian newspaper *Slovenija* sent from “the old city Golden Prague” in October 1849 in which the name Jugoslavija was used for the first time.

The second panellist was Petr Stehlík of Masaryk University, Brno, with the presentation “Yugoslavism in the 21st Century? On the Afterlife of a Seemingly Retired Idea”. Stehlík presented some ideas on the reconceptualizations of Yugoslavism put forth over the past two decades by scholars and journalists such as Mitja Velikonja, Vjekoslav Perica, Tanja Petrović, Viktor Ivančić and Dragan Markovina. Within the panel “Yugoslavism”, two presented their research apart from me (“The Idea of (Br)otherhood and Unity in Yugoslav Popular Music in the 1960s, 1970s and 1980s”): Marjana Strmčnik of the University of Ljubljana and Antonio Grgić of the Institute of Architectural Theory, Art History and Cultural Studies, TU Graz. Marjana Strmčnik presented, in her paper entitled “Slovenia Re-invented Celebration: The Day of Youth”, the idea of the reconstruction of the celebration of Youth which has come to life within new social contexts in Kumrovec/Croatia as the “Day of Youth and Joy” (*Dan radosti i mladosti*). At this manifestation, thousands of people from ex-Yugoslavia, as well young people who do not have that experience, but who have heard the narrations of others, gather once per year (on the Saturday closest to May 25th) in the small village where Tito was born. She has also described how ideas of a political era that has ceased to exist have been transformed to serve the present time.

Antonio Grgić presented a paper – “The Monuments of the WWII Antifascist Struggle as Common Cultural Heritage and a Place for Constructing the New Common Narrative in Bosnia and Herzegovina” in which he tried to answer the question of how monuments which in their logic are oriented towards death can have their orientation changed with the final goal to create places which are oriented towards life, places for constructing the new life-affirming common narrative in Bosnia and Herzegovina. The afternoon programme continued with the panel “Constructing Collective Identities”. Nikola Zečević (University of Donja Gorica, Montenegro) presented a paper “Populism and Historical Revisionism in the Post-Yugoslav Region After 1989” in which he analysed the relation between (anti)fascist heritage in the Post-Yugoslav countries and the ways it is relativized and decontextualized. Piotr Mirocha (Jagiellonian University, Cracow, Poland) brought his contribution “Regional Identities and Alterity in the Croatian and Serbian Media Discourse on Europe after 2012: A Corpus-assisted Study”, analyses of a large corpus of newspaper articles from Croatian (conservative *Večernji list*, liberal *Novi list*) and Serbian (centre-right *Politika*, liberal *Danas*) press, using a synthesis of quantitative (collocation analysis, topic modelling) and qualitative methods (analysis of discursive strategies and topoi in representative samples). Anja Zlatović (University of Belgrade, Serbia) broached a very interesting topic in her presentation: “Using the Elements of Irish Culture in a Process of Identity Construction in Serbia”. Her research focuses on the scene in Belgrade based around the elements of what is perceived as traditional Irish culture.

Saturday’s programme was also divided into two sections and some participants met at the specific section or round table “The future of Balkan studies”, where the introduction was given by Ladislav Hladký from the Institute of History of the Czech Academy of Sciences in Brno. Panel 1, “Beyond Ethnic Lines”, brought three very interesting presentations, one of them being especially original and high in quality – Mario Katić and Robert M. Hayden’s “Reading Local Landscapes: How Do Manifestations of Visible and Audible Coexistence Influence Everyday Life?”, a cooperation between a Croatian historian from the University of Zadar and an American from the University of Pittsburgh. In their research they are using examples from several small-scale cities from Bosnia and Herzegovina to discuss how physical and audible manifestations of different religious objects frame local everyday life in mixed communities that are often presented as sites of tolerance, coexistence and reconciliation.

Another interesting presentation was offered in panel 3, “Coexistence”, in which Markéta Slávková from the Institute of Ethnology, the Czech Academy of Sciences, Prague, described her work on “Srebrenica Stories: A Radio Documentary”. As the chair of the panel “Post-WWII History” I had a great opportunity to listen to the presentations of Krasimira Marholeva (Faculty

of Humanities, Charles University), "The Czechoslovak-Bulgarian Cultural Relationship (1945–1989)", and Anna Herran (University of Toronto), "Student Uprisings and Democratic Ideals: Narratives and Commemorations of November 17 in Greece and the Czech Republic". As the commemoration of the Velvet Revolution is nowadays in full swing, the paper of Anna Herran brought a view on the comparison of The Athens Polytechnic Uprising of 1973 and events from November 1989 in Czechoslovakia.

The final working session of the conference was devoted to an academic books presentation where three books were promoted, namely: *Etnički konflikti* (Ethnic Conflicts) – Filip Tesař; *Ethnic and National Identity in BiH: Kinship and Solidarity in a Polyethnic Society* – Keith Doubt and Adnan Tufekčić; and *Balkanizing Europeanization: Fight against Corruption and Regional Relations in the Western Balkans* – Vladimir Vučković and Vladimir Đorđević (eds). This very fruitful event with many quality presentations, a rich social programme, and cheerful and friendly people ended with a reading by the author Blanka Čechová from her novel *Totál Balkán* and the conference banquet in the Lastavica club (organized by the Association for the citizens of former Yugoslavia).

Mgr. Maroš Melichárek, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

PRVÝ DOTYK SO SLOBODOU [THE FIRST CONTACT WITH THE FREEDOM] KOŠICE, 14. NOVEMBER 2019

Revolučné udalosti z novembra 1989 v Československu mali svoju predohru v rozmachu rôznych opozičných aktivít v druhej polovici 80. rokov. Na Slovensku ich prejavmi boli najmä podpisy pod Chartu 77, vydanie publikácie Bratislava/nahlas na jeseň 1987 a Sviečková manifestácia z dňa 25. marca 1988. Začiatkom revolúcie bola študentská demonštrácia 16. novembra 1989 v Bratislave. Avšak za konečný spúšťač vedúci k pádu komunistického režimu v Československu je považovaná bezpečnostnými zložkami brutálne potlačená demonštrácia na Národnej triede v Prahe dňa 17. novembra 1989. Tá spustila všeobecnú vlnu odporu a rôznych štrajkových, demonštračných a manifestačných aktivít. Pád komunistického režimu bol v dôsledku stále silnejúceho spoločenského tlaku neodvratný. Výročie týchto udalostí reflektovala aj interaktívna výstava s názvom Prvý dotyk so slobodou. Podujatie sa konalo pod záštitou Košického samosprávneho kraja v spolupráci s Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Verejnou knižnicou Jána Bocatia, Ústavom pamäti národa a hlavným mediálnym partnerom Rádiom a televíziou Slovenska (RTVS). Odbornú garanciu formy a obsahu výstavy prebral autorský tím z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, konkrétne vedúci katedry, prof. PaedDr. Martin Pekár, PhD., odborná asistentka a didaktička dejepisu PaedDr. Alžbeta Šniezko, PhD. a odborný asistent Mgr. Mikuláš Jančura, PhD. Výstava bola slávnostne otvorená 14. 11. 2019 v priestoroch Verejnej knižnice Jána Bocatia v Košiciach a trvala do konca januára 2020.

Cieľ výstavy bol viacvrstevný. Pripomenutie 30. výročia zvrhnutia komunistického režimu v Československu na Slovensku či v Košiciach nemalo charakter štandardného lineárneho historického výkladu. Cieľom podujatia bolo upriamiť pozornosť na množstvo otázok, symbolov či „neviditeľných kategórií“, ktorých sme v rámci každodenného života v podmienkach demokratického režimu pevnou súčasťou, a že za tieto podmienky nesieme ako jednotlivci zodpovednosť. Interpretatívny rámec pre vystavený materiál tvorilo päť dimenzií historického vedomia (identita, historicita, pamäť, priestor, čas) a ich rozvíjanie, pričom cieľovou skupinou neboli len študenti či žiaci základných a stredných škôl, ale aj široká verejnosť, na ktorú mal uvedený koncept hlboký dosah.

V rámci kategórie „identity“, ktorá je založená na pojmoch ako „my a oni“, „my a tí druhí“, mali návštevníci možnosť pozorovať pluralitu identít v štátnom socializme, keď boli aktéri vtedajších udalostí konfrontovaní otázkami ako napr.: Kto sme? Kým musíme byť? Kým chceme

byť? Kto sú to „oni“? Do akej miery sa identifikujeme s politickým režimom, v ktorom žijeme? Do akej miery nás identifikuje politický režim? Zároveň z tejto kategórie prirodzene vyvstávajú otázky týkajúce sa kolektívnej a individuálnej identity v súčasnosti: Kto sme? Musíme aj dnes byť niekým, kým byť nechceme? Sme dnes už len „my“? alebo stále sú tu aj „oni“? Kto sú v dnešnej spoločnosti oni? Tí druhí? Čo a kto všetko sa podieľa na formovaní našej identity? Uvedené otázky zároveň otvárajú plynulý prechod ku kategórii „historicity“, ktorá skúma miesto človeka v dejinách. Prostredníctvom prezentovaného materiálu výstava informovala návštevníkov o tom, kto a do akej miery sa podieľal na kľúčových udalostiach, ktoré nakoniec viedli k rozpadu totalitného režimu. Dejiny tvoríme my ako jednotlivci, naše rozhodnutia či postoje, čo logicky vedie k prelínaniu historicity so zodpovednosťou, ktorá viac či menej rezonovala vo všetkých častiach výstavy. Otvorené tu boli otázky, či si aktéri novembrových udalostí, a teda predstavitelia kultúrnej obce, študenti vysokých škôl, médiá, občania stojaci na námestiach uvedomovali svoju historickú úlohu. Boli si vedomí dôležitosti zmeny, ktorú naštartovali? Aké dôsledky malo konanie jednotlivých účastníkov týchto historických udalostí na ich život a na spoločnosť ako celok? Pridanou hodnotou podujatia bolo v rámci priblíženia kategórie historicity vytváranie pocitovej mapy. Tá uvedenú abstraktnú kategóriu zhmotňovala a návštevníkov postavila pred otázku, aké dejiny píšeme dnes? Je vôbec možné uvedomovať si samého seba v čase? Sú dôležité naše rozhodnutia, postoje, názory? Pri hľadaní odpovedí na tieto otázky sa tak otvorila možnosť diskusie o nezávislej kultúre, o akademických slobodách, o občianskej aktivite a základných ľudských právach, a o tom, ako reagovať, ak je niektorý z týchto výdobytkov demokracie ohrozený. Ďalšia z akcentovaných kategórií, „pamäť“, predstavila návštevníkom miesta pamäti kľúčových historických udalostí súvisiacich s novembrom 1989. Návštevníci tak mali možnosť vidieť priestor, v ktorom sa denne pohybujú, vidieť ho nielen ako miesto trávenia voľného času, štúdia, práce, ale aj ako miesto pamäti, májúce svoju minulosť, ktorá je v rôznej forme prítomná aj v súčasnosti. Pozornosť tu bola zameraná nielen na pamätníky a pomníky, ale aj na iné symboly novembrových udalostí, ktoré sa uchovávajú v kolektívnej pamäti (rôzne formy umenia, piesne, móda a pod.). Poznanie miest pamäti na lokálnej úrovni zároveň vedie k empatii k miestam pamäti iných kultúr, štátov a spoločností, ktoré si svoju pamäť uchovávajú v rovnakej forme a s rovnakým cieľom. Zámerom tak bolo vzbudiť u návštevníkov snahu verejný priestor nielen pozorovať či obdivovať, ale aj čítať. Posledné, avšak základné kategórie, na ktoré bola v rámci podujatia upriamená pozornosť, boli „priestor“ a „čas“.

História sa odohráva v čase a priestore, a teda rozvíjanie týchto dvoch dimenzií historického vedomia je pri spoznávaní minulosti kľúčové. Pre návštevníkov boli tieto abstraktné kategórie zhmotnené do tzv. Univerzálnej mapy, ktorá umožňuje pozorovať prienik „veľkých“ a „malých“ dejín v lokálnych, celoštátnych a tiež európskych historických súvislostiach, odohrávajúcich sa v rôznych časoch na rôznych miestach. Zároveň spolu s priestorom a časom integruje v ucelenom koncepte aj ostatné priblížené kategórie. Na konci výstavy bol návštevník „vrátený v čas“, aby prechádzkou po retrospektívnej časovej osi objavil, že sviatok 17. novembra bol v roku 1989 starý už niekoľko desaťročí, a teda že sa neviaže k novembrovým udalostiam roka 1989. Práve naopak. Udalosti Novembra '89 naň odkazujú.

Výstava pozostávala zo širokého portfólia materiálov rôznej proveniencie. Základom boli dobové fotografie z protestov a mítingov z rôznych miest s osobitným zameraním na Košice a pochádzali prevažne zo súkromných archívov a archívu Ústavu pamäti národa. Zaujímavosťou bola napr. séria fotografií autorky Veroniky Januškovovej, ktoré boli verejnosti predstavené po prvýkrát. Fotografický materiál dopĺňali len krátko pred výstavou objavené situačné správy Štátnej bezpečnosti, ktorá toto dianie dôkladne monitorovala. Materiál bol dodaný Ústavom pamäti národa. Verejná knižnica Jána Bocatia prispela bohatým portfóliom dobovej tlače, reflexujúcej dianie. Inovatívnym vstupom boli tiež podobizne aktérov v životnej veľkosti, komiksové prvky a v neposlednom rade originálne grafické dizajnérske prvky, ako napr. kreslené podobizne demonštantov či ťažkoodencov v nadživotnej veľkosti, ktoré (ako aj celý dizajn a vizuál výstavy) pochádzali z grafického štúdia dizajnerky Mgr. Art. Barbory Kopnickej, Art D. Portfólio materiálu obohacovali dobové filmy, reportáže a hudba, pochádzajúce z fondov archívu RTVS, ako aj z fondov Verejnej knižnice Jána Bocatia.

Formou a obsahom výstava voľne nadväzovala na úspešnú sériu interaktívnych podujatí, ktoré vo verejnom priestore zorganizovala Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach v rokoch 2016 – 2018 (Kto bude ďalší?, Kto bude ďalší? II, Dejiny tvoríš ty!).

Ako bolo uvedené, cieľovými skupinami podujatia boli žiaci základných a stredných škôl, ale aj široká verejnosť. Dosah podujatia možno identifikovať ako hlboký, o čom svedčí bohatá mediálna prezentácia, ako aj skutočnosť, že výstava bola pre záujem verejnosti o mesiac predĺžená.

Mgr. Mikuláš Jančura, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

ROK 1919 A ČESKOSLOVENSKO: POSTAVENIE A PREMENY PERIFÉRIÍ NOVÉHO ŠTÁTU V PROCESE JEHO KONSTITUOVANIA

[1919 AND CZECHOSLOVAKIA: POSITION AND TRANSFORMATION OF PERIPHERALS OF THE NEW STATE IN THE PROCESS OF ITS CONSTITUTION]

PREŠOV, 26. – 27. NOVEMBER 2019

V posledných novembrových dňoch sa na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove uskutočnila vedecká konferencia s názvom *Rok 1919 a Československo*.¹ Na uskutočnení tejto konferencie sa organizačne podieľali okrem Inštitútu histórie FF PU v Prešove aj Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Slovenská historická spoločnosť pri SAV v Bratislave a tiež Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov.

Konferencia prebiehala dva dni, pričom prvý deň bol jej program rozdelený do štyroch blokov a program druhého dňa tvorili dva bloky. Konferenciu otvorili svojím úvodným slovom členovia Organizačného výboru. Predseda výboru prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. privítal účinkujúcich a hostí a predstavil v krátkosti cieľ podujatia a organizačné pokyny. Účastníkov privítal aj riaditeľ Inštitútu histórie FF PU doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. Za Katedru histórie FF Univerzity J. E. Purkyně to bol jej predseda doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D.

Po oficiálnom otvorení konferencie nasledoval prvý príspevok, s ktorým vystúpila bývalá riaditeľka Inštitútu histórie doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc. V príspevku pod názvom *Nepokojná Európa v roku 1919* priblížila situáciu v Európe po ukončení prvej svetovej vojny. Aj keď bol mier oficiálne podpísaný už v novembri 1918, revolúcia prebiehala ďalej. Európske štáty radikálne vstupujú aj do ďalšieho roka. V januári 1919 sa snaží povojnú situáciu riešiť Parížska mierová konferencia, kde rezonuje aj ruská otázka. Európa je zmietaná štrajkami, v niektorých štátoch vznikajú republiky rád, napríklad v Maďarsku, Bavorsku, ale aj na Slovensku. Druhým prednášajúcim bol už spomínaný prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., ktorý vystúpil s príspevkom *Od vzniku Slovenskej ľudovej republiky k Slovenskej republike rád (1918 – 1919)*. 28. október bol dňom, kedy vznikla prvá Československá republika, avšak jej vznik nebol jednoduchý. Bol to proces, ktorý prebiehal dlhšiu dobu. Deštrukciou československej myšlienky bol vznik Slovenskej ľudovej republiky v decembri 1918 a neskôr aj Slovenskej republiky rád v júni 1919. Pre SLR bola charakteristická prouhorská orientácia a odmietanie spoločného štátu s Čechmi, v druhom prípade išlo o socialistický štátny útvar závislý od Maďarskej republiky rád. Obidve republiky existovali len krátke obdobie. Tretím účinkujúcim bol prof. PhDr. Roman Holec, DrSc. z Katedry slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Príspevok s názvom *Dunaj v roku 1919 – československá periféria alebo produktívny geopolitický fenomén?* bol zaujímavý z hľadiska výberu témy. Dunaj ako prírodná hranica a tiež spojnica medzi malodohodovými mocnosťami nenaplnil po vzniku prvej ČSR svoj hospodársky potenciál. Z ekonomického hľadiska ležal na okraji záujmu nového štátu. Posledným prednášajúcim v prvom bloku bol Mgr. István Janek, PhD., ktorý pôsobí na pôde Magyar Tudományos Akadémia v Budapešti. Vystúpil s príspevkom *Slovjacka otázka a maďarská zahraničná politika*, kde načrtnol slovjacku

1 Podujatie sa konalo v rámci riešenia grantového projektu APVV-15-0036 Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie.

otázku ako problém, ktorý vyvstal po vzniku ČSR. Jej propagátorom bol Viktor Dvorčák, ktorý bol presvedčený o tom, že na východnom Slovensku žije národ nazývaný Slovjací. Ich centrom bola Šarišská župa a používali spoločný slovjacký jazyk (šarišské nárečie). Slovjací sa neidentifikovali ani s Čechmi, ani s Maďarmi. Táto ideológia bola podporovaná maďarskou diplomaciou. Existovala tu potencionálna možnosť pripútať si územie východného Slovenska k Maďarsku. Všetky aktivity Dvorčáka postupne zanikli a neskôr nemali žiaden vplyv na Slovákov.

V druhom bloku vystúpili opäť štyria účinkujúci. Prvým bol historik a archívár doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc., ktorý pracuje na Katedre histórie na FF J. E. Purkyně a tiež v Archíve hlavného mesta Praha. Vo svojom vstupe pod názvom *Viděno z Prahy. (Slovensko roku 1919 v dokumentech pražské radnice a v aktivitách jejich vedoucích představitelů)* prezentoval Slovensko ako perifériu vzhľadom na hlavné mesto ČSR Prahu. Začiatkom roka 1919 opadlo prvotné nadšenie zo vzniku republiky. Vo svojom príspevku sa zamerával na tri aspekty. V prvom a druhom prípade išlo o oficiálne či partnerské aktivity československej vlády voči Slovensku, v poslednom rade sústredil pozornosť na vzťah Prahy k Slovensku počas osláv 70. narodenín prezidenta Masaryka. Spočiatku sa hlavné mesto snažilo rozvíjať vzťahy so Slovenskom, no postupom času skrátalo záujem o túto časť územia ČSR. Nezáujem Prahy dokazuje aj fakt, že v archívoch nie je zmienka o SLR či SRR, ktoré vznikli na východnom Slovensku v prvých rokoch existencie ČSR. Druhým prezentujúcim bol Mgr. Jiří Myroniuk, ktorý pracuje v Múzeu mesta Ústí nad Labem. V príspevku *Rok 1919 pohledem Františka Fliegera* sa zameriava na život obyčajného vojaka, ktorý bol súčasťou bojov o Slovensko po vzniku ČSR. Pamäti, ktoré po sebe vojak Flieger zanechal, sú cenným historickým prameňom. Išlo o človeka, ktorý sa stal účastníkom veľkých dejín, preto považujem tento príspevok za veľmi obohacujúci. Dalším účinkujúcim bol riaditeľ Archívu Ústí nad Labem Mgr. Petr Karlíček, Ph.D. Vo svojom príspevku *Nový stát a jeho periferie v karikaturách a satirě (1919)* sa venoval rytinám z roku 1919, ktoré poukazovali na boľševické nebezpečenstvo a vybraným satirickým časopisom vychádzajúcim v Čechách. Príspevku však, podľa niektorých, chýbala komparácia so slovenskými, prípadne maďarskými satirickými časopismi. Druhý blok zakončil vyššie spomínaný doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D. s príspevkom *Ve jménu jeho... republiky. Rok 1919 na Ústecku z perspektivy případů Okresního soudu v Ústí nad Labem*. Autor charakterizuje situáciu v meste v sledovanom roku, ktoré vzhľadom na iné mestá nemalo veľký význam. V meste žili českí Nemci, ktorí verili, že ich budúcnosť je spätá s rakúskym Nemeckom. Obidva bloky boli ukončené diskusiou. Všetci zúčastnení mali možnosť klást otázky prezentujúcim a vzájomne o nich diskutovať.

V druhej časti dňa nasledovali ďalšie vystúpenia. V treťom bloku vystúpili ako prví PhDr. Pavel Kreisinger, Ph.D. a PhDr. Karel Podolský z Katedry histórie FF Univerzity Palackého v Olomouci s príspevkom *Tragický 4. březen 1919 ve Štenbergu s odstupem jednoho století – sovislosti, rekonstrukce událostí, důsledky*, v ktorom popisali krvavé strety sudetských Nemcov s československým vojskom v spomínanom meste. Demonštrácia obyvateľov Sudet bola potlačená strelbou vojakov do davu, pričom zomrelo 16 osôb. Ďalším aktérom podujatia bol Mgr. Jan Grisa, člen Katedry histórie FF J. E. Purkyně. Príspevok niesol názov *Deutschböhmen v životě a díle Františka Cajthamla-Liberté*, ktorý bol zameraný na život a dielo českého publicistu a básnika. Cajthaml-Liberté bol zástancom českých menšín a odporcom Nemecka. Jeho dielo sa venovalo „provincii Deutchböhmen“ na severe Čiech počas vzniku ČSR. PhDr. Karel Řeháček je riaditeľom odboru archívniectva a spisovej služby v Štátnom oblastnom archíve v Plzni. Jeho vstup bol zameraný na vývoj menšinového školstva v Čechách v roku 1919: „*Z periferie do centra? Rok 1919 ve vývoji českého menšinového školství*“. Autor sa v príspevku venoval postaveniu menšín v legislatíve ČSR, tiež školskému systému v českých krajinách. Vyzdvihol pozitíva, ale v konečnom dôsledku veľa zmien ostalo len v teoretickej rovine. Centrum krajiny bolo obviňované, že záujem o vzdelávanie v okrajových častiach štátu je nepostačujúci. Školstvom na východnom Slovensku sa vo svojom príspevku zaoberala členka Inštitútu histórie FF PU v Prešove doc. PhDr. Nadežda Jurčíšínová, Ph.D. Vo svojom vstupe s názvom *Činnost školského inspektorátu v Šariši (1919 – 1920)* upriamila pozornosť na riadiace školské orgány na slovenskom území po vzniku ČSR. Tiež na problémy, ktoré trápili slovenské školy, ako nedostatok učebníc, personálne zabezpečenie škôl, neznalosť slovenčiny a odmietanie zmien samotnými učiteľmi.

Poslednú časť programu konferencie uviedla archivárka Mgr. Helena Hollá svojím príspevkom *Život v Považskej Bystrici a okolí po vzniku ČSR z Štátneho archívu v Trenčíne*, pracovisko Považská Bystrica. Zamerala sa na život v Považskej Bystrici po roku 1918. V tomto období sa v meste objavujú rôzne letáky, ktoré nabádajú k nenávisti voči Čechom, k neposlušnosti voči republike a podobne. Obyčajní ľudia sa často nevedeli sami zaradiť, nevedeli prijať nové pomery, čo dokazuje zložitost situácie po vzniku nového štátu. Ďalší príspevok predniesol PhDr. Peter Kovaľ, PhD., člen Inštitútu histórie FF PU v Prešove. Témou bola činnosť Červeného kríža v ČSR s názvom *Vznik a počiatky činnosti Československého červeného kríža*. Prvý deň konferencie zakončil svojím vystúpením Dr. Barna Ábrahám, PhD., ktorý pracuje v Centre jazykov a kultúr národnostných menšín PU v Prešove. Svojím príspevkom obohatil konferenciu o ďalší aspekt, a to menšinovú prózu. V príspevku s názvom *Prevrat 1918/1919 a jeho obraz v maďarskom menšinovom románe* porovnal dva vybrané romány od maďarských autorov, ktorí žili na slovensko-maďarskom pohraničí. Ústrednou myšlienkou románov je, že byť Maďarom neznamená držať sa striktnie starých vecí. Potrebné je nájsť si nové ciele. Jednotliví autori sa nestotožňujú ani s Uhorskom, ani s ČSR. Na základe týchto príbehov môžeme pochopiť myslenie a hodnoty obyčajných ľudí, ktorí sa ocitli na periférii a hľadali nové spôsoby svojej existencie. Aj druhú časť podujatia zakončila diskusia a výmena vzájomných poznatkov medzi aktérmi konferencie.

Druhý deň konferencie otvoril PhDr. Milan Vyhĺdal, Ph.D. z Katedry vojenského umenia Fakulty vojenského leadershipu Univerzity obrany v Brne. Príspevok *Vznik a úkoly čs. vojenskej zpravodajskej služby v roce 1919* bol zameraný na špecifika spravodajskej činnosti v sledovanom roku a tiež na francúzsku vojenskú misiu v ČSR, ktorej úlohou bolo pomôcť vybudovať v novej republike armádu, vojenské školstvo a iné. Ďalší účinkujúci Mgr. Tomáš Řepa, Ph.D. je taktiež členom Katedry vojenského umenia FVL UO v Brne. Ako prvý z účinkujúcich sa venoval územiu Podkarpatskej Rusi: *Vojenská a politická konsolidace území Podkarpatské Rusi jako součástí nově vzniklého Československa v roce 1919*. ČSR sa po jej vzniku zaviazala, že Podkarpatskej Rusi poskytne priestor na autonómny vývoj. Očakávaní obyvateľov tejto časti územia neboli naplnené. Nasledujúca aktérka podujatia svoju pozornosť zamerala na väznicu Mírov. Samotný názov príspevku začína citátom, ktorý dokumentuje situáciu vo väznici po vzniku ČSR: „*Přísahal jsem věrnost císaři a nepředám trestnici nějakému Vopršálkovi!*“ *Případová studie k dějinám československého vězeňství v letech 1918 – 1919 na příkladu pohraniční věznice Mírov*. Na konkrétnom príklade dokumentuje napätú situáciu vo väznici na severe Moravy, konflikty medzi správcom väznice a katolíckym duchovným pôsobiacim vo väznici. Prvý blok zakončil svojím vystúpením člen Inštitútu histórie FF PU v Prešove PhDr. Ján Džujko, PhD. s príspevkom s názvom *Slovenský východ a upevňovanie československej štátnosti v roku 1919 na periférii krajiny*. Autor sa zameriava na prvý po slovensky písaný regionálny denník na Slovensku, prostredníctvom ktorého hodnotí situáciu na perifériách Slovenska po vzniku ČSR. Prouhorskí orientovaní jednotlivci kazili doručovanie denníka alebo ho nedoručovali vôbec, tiež, že samotní pracovníci tlačiarne nevedeli po slovensky. Tieto problémy spočiatku znemožňovali vydávanie a šírenie informácií medzi slovenskými obyvateľmi prostredníctvom denníka.

Posledný blok druhého dňa konferencie začal svojím vystúpením už spomínaný riaditeľ Inštitútu histórie FF PU v Prešove doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD., ktorý sa venoval finančným inštitúciám na východnom Slovensku. Príspevok niesol príznačný názov *Finančné inštitúcie na východnom Slovensku v prvom povojnovom roku 1919*. Spomínané boli rôzne typy finančných inštitúcií, ako hospodárske, spotrebné a úverné družstvá, na čele ktorých stáli väčšinou miestni kňazi, tiež stredné, malé banky a sporiteľne. Ďalším aktérom bol doktorand pôsobiaci na IH FF PU v Prešove Mgr. Michal Falat. Ako druhý z účastníkov sa venoval obyvateľom Podkarpatskej Rusi: *Rusíni a ich místo v ČSR očami rusínskej intelektuálnej elity*. Predstavil pohľad rusínskych intelektuálov na miesto Rusínov v ČSR. Tretím prezentujúcim bol archivár Mgr. Luboš Marek, ktorý pracuje v Národnom filmovom archíve v Prahe. Jeho príspevok bol veľmi zaujímavý z hľadiska výberu témy: *Podkarpatoruské kinosály v prvých letech Československa*. Predstavil kinosály v ČSR, ktoré premietali rusínske filmy. Tie boli vo väčšine prípadov cenzurované. Ďalším účastníkom s príspevkom *Výprava českých přírodovědců na Slovensko 1919* bol člen Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky RNDr. Jiří Martínek, Ph.D. Zameral sa na exkurziu prírodovedcov z Čiech na Slovensko, ktorá sa uskutočnila v roku 1919.

Poslednou aktérkou konferencie bola archivárka Mgr. Eva Greschová z Archívu slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Príspevok s názvom *Tatranský spolok turistický – krátky, ale významný medzník v dejinách československej turistiky* považujem za taktiež veľmi zaujímavý z hľadiska výberu témy. Autorka tu spomína počiatky organizovanej turistiky a zakladanie spolkov pre vášnivých turistov v prvých rokoch existencie ČSR. Obidva bloky boli zakončené diskusiou a výmenou poznatkov všetkých účastníkov konferencie.

Vedecká konferencia *Rok 1919 a Československo* bola účastníkmi hodnotená veľmi pozitívne. Organizácia a priebeh podujatia bol na požadovanej vedeckej úrovni. Pre slovenských historikov a archivárov boli zaujímavé výstupy českých kolegov a naopak. Účasť na konferencii bola obohacujúca nielen pre aktívnych účastníkov vedeckej konferencie, ale aj pre všetkých prítomných.

Mgr. Alena Tabaková, PhD.
Gymnázium M. R. Štefánika, Košice